

KÖYDE SOSYAL TABAKALANMA

Bu makalede anlatılanlar, geçen yaz Batı Anadolu vilâyetlerinden birinde, sekiz köylük bir sahada yapılan bir tetkike dayanıyor. Bu köyler, muntakanın merkezi olan kasabadan 22-30 kilometre uzaklıktadır; hayat tarzları itibarı ile gayet kasabalaşmıştır. Üzüm, pamuk, tütün, susam gibi dünya piyasasına tâbi, para eder mahsuller yetiştirirler. Köylerden ikisinden her gün kasabaya otobüs gider gelir, köylerin telefonu ve radyosu vardır. Hububat ziraatından üzüm yetiştirmeğe geçiş son 10-15 sene zarfında olmuştur. Köylerin iktisadî faaliyetlerinin değişmesi, kasaba ile olan sıkı, günlük münasebetler bu köylerin sosyal yapısını değiştirmiştir ve değiştirmektedir. Aşağıdaki satırlar, bugün bu köylerde sosyal tabakalanma ve tabakalar arasındaki münasebetler durumunu inceliyor. [Derginin notu]

Tetkik sahamızdaki sekiz köyde şahısların servetini toprak yerine para ile ölçmek şekli belirlemiştir. Konuşulurken, filanca para zenginidir, deniliyor. İstihsal edilen mahsuller dünya piyasası için, para eder çeşitten olduğundan dolayı, fertlerin birden zengin oluvmeleri mümkündür. 1941 gibi üzümün para ettiği bir yılda, üzümüne zarar gelmeyen biri iyi mahsul kaldırdı mı, birden birkaç yüz lira sahibi oluyor. Tetkikimizin merkezi olan köyün ileri gelenlerinden biri böyle bir vakayı yana yakıla anlattı, “daha birkaç yıl önce benim hizmetkârımdı, dedi. Bir de geçen gün gördüm, bağ edinmiş, iyi üzüm kaldırmış, 600 lirayı kıvırmış. Bizde gene 600 lira yok”. Bunun için köyde yeni türemiş zenginler var. Köyün şimdi ileri gelenleri, bir iki nesil evvel dışarıdan gelmiş ailelerdir. A. köyü ilk defa bugünkü mevkiinde kurulduğu zaman hangi ailelerin mevcut olduğu bilinmiyor... Köyün en eski ailelerinden olarak birkaç aile sayılıyor, fakat bunlardan hangileri ilk kurucular arasında idi, şüphelidir. Sorduklarımız iki ailenin en eski olduğunda ittifak ediyorlardı; halbuki bunların lâkaplarına nazaran, bu aileler de ya hariçten gelmiş, veya hariçten gelen unsurlarla karışmıştır. Bu iki ailenin bugün köyde üstün bir mevki yoktur; birisine mensup iki şahıs para zengini olarak tanılıyor, fakat bu, aileden gelmekten ziyade şahısların kendi çalışmalarının neticesidir. Bugün köyün ileri geleni sayılan iki şahsın dedeleri köye dışarıdan gelmişlerdir. Şimdi bunlar köyün eskisi, yerlisi gibi sayılıyorlar.

Köyde mevki sahibi olmak servete dayanıyor, fakat yalnız servet kâfi gelmiyor. Zenginliğin hiç değilse bir iki nesil devam etmesi, köy cemiyetinde yerleşik bir mevki almış, bu mevki cemaatin tanıdığı olması gerekiyor. Mevki temin eden ve yine servet ile ilişkili olan üçüncü âmil de köy işlerinde “kontrol” mevkiinde olmaktır.

Köy işlerini kontrol meselesinde köyün şehirle, daha geniş cemiyet çerçevesinin idarî teşkilâtı ile olan münasebetini göz önünde tutmak lâzımdır. Muhtarlık neden kontrol mevkiidir? Çünkü muhtarlık, şehirden gelen idarî teşkilât zincirinin köye kadar dayanan son halkasıdır; bu idarenin dayandığı otoriteyi köyde temsil eder; şehrin istediği işleri köyde görür; köyün şehirle olan resmî münasebetlerini tanzim

eder. Köyün şehirden uzak ve şehirle münasebetinin az olduğu, köy kendi işlerini kendi hallettiği hallerde muhtar şeklen haricî otoriteye dayanmakla beraber filen cemaatin tazyik ve kontrolüne tâbi olur. Muhtarın kendi mevkiine dayanarak işleri istediği gibi görmesi pek mümkün olmaz. Halbuki köyün şehirle münasebetlerinin sıkı olduğu hallerde, muhtarlık mevki kendi başına köyde hükmü geçen bir kuvvettir. Bu hallerde köy cemaatinin muhtar ve azalar üzerine olan tazyiki daha azdır; bunlar daha ziyade şehrin kendilerine verdiği otoriteye dayanarak iş görürler.

Şehirle olan münasebetleri tanzim edebilmek bu çeşit köylerde o kadar mühimdir ki, muhtar olmıyan, fakat başka sebepler yüzünden şehirle ve şehir idare teşkilâtı ile kolayca temasta bulunabilen ve şehirde köyün işlerini gördürebilen şahıslar köyde kontrol ve mevki sahibidirler. Köyde bu nevi adamlar mevcut ise bunlar, ya doğrudan doğruya muhtar olarak, veya muhtarlığa kendi adamlarını seçtirerek, veya seçilen muhtarı elde ederek köy işlerinde hâkim bir rol oynarlar. Bu nevi kuvvetli şahısların mevcut olmadığı hallerde muhtarlık yegâne kontrol vasıtasıdır; bu mevki elde edenler köy işlerine hâkim olurlar ve bu idarî mevki kendi iktisadî mevkilerini kuvvetlendirmek için vasıta olarak kullanırlar. A. ve T. köyleri bu iki vaziyetin misallerini verir. T. köyü dağılma alâmetleri gösteren bir köydür. Köyün en zengini olan ağa ölünce toprağı 9-10 mirasçı arasında bölünüyor. Büyük oğlu evvelce muhtarmış, ama şimdi çekilmiş, işlere karışmıyor; diğer oğulları henüz pek genç, kendilerinin ifadesine göre pek bir şey yapmıyorlar. Bunun için imam, muhtar, kâtip gibi yeni türediler işleri ellerine almışlar. Muhtarlık, âzalık, kâtiplik mevkileri, köyde yükselme emelinde olanların elde etmek için çekiştikleri post olmuş. Bu mevkilerde olanlar, imamlarla anlaşarak, köy gelirini kendi ceplerini doldurmak için kullanıyorlar.

A. köyünde en üstün mevki olan kimseden bir engele uğramadan borusu öten A. ağadır. A. ağanın dedesi köye dıştan gelmedir. Aile köyde çok mülk edinmiş, köyün sokaklarından biri bu ailenin lâkabı ile adlanıyor, evvelce bu sokaktaki bütün binalar bu aileye aitmiş, şimdi bu ailenin iki oğlu A. ile H. mülkü idare edememişler. A. ağa çok müsrif, sefahata düşkün bir adamdır; serveti tehlikeye girmiştir. Buna rağmen köyde şimdi kendisinden daha zengin olanlardan üstündür; zira şehirle olan münasebetlerde mühim bir rol oynar, kendisi şehirleşmiştir, tecrübelidir; ailesi kışın şehirde oturur; en mühimmi, kayınbiraderi kasabada eski bir memurdur. Köyün şehirle olan münasebetlerini büyük mikyasta bu ağa tanzim eder; köye gelen misafirleri ağırlar; köyde başı sıkışan ona koşar. Yeni evlenen bir çiftin ayrılmaması için oğlanın askerliğini kasabada yapmasını temin eden odur. İmam efendi hastalanınca arabası ile kasabaya hastahaneye götürür; biz orada iken bir cebren kız kaçırma vakasını “rızası ile kaçırma” şekline sokan ve böylece kaçırılan gençleri köylünün kendi tâbiri ile “yedi yıl hapis yemekten” kurtaran da odur. Ağanın yardımcıları vardır: İ. çavuş köyün zenginlerinden değildir, fakat hali vakti yerindedir. Askerlik dolayısıyla çok görmüş, akıllı, konuşkan, girgin bir adamdır. Bunun için şehirle olan münasebetlerde o da ikinci derecede mühim bir rol oynar. Köye gelen memur ve şehirlilerle nasıl konuşulacağını, sorulan suallere nasıl cevap verilmesi lâzım geldiğini gayet iyi bilir. Kooperatif içtimalarında diğer köylülerin kalkıp anlatamadıkları şeyi o münasip bir lisanla anlatır. Köyde cami yapıldığı zaman işleri teşkilâtlandırmak vazifesi İ. çavuşa düşmüştür. Biz köye gelince de İ. çavuş bizi tartmak, hakkımızda hüküm ver-

mek işi ile meşgul oldu; arkamızdan tahkikat yaptığını öğrendik. Muhtar olmadığı halde köyün fiilen muhtarlığını o eder. Muhtar da köyün eski, yerli ailelerindedir; geçimi iyidir. Muhtar A. ağa ve İ. çavuş ile aynı gruptandır. Bu üçü kadeh ve eğlence arkadaşıdır. Muhtarda hakikî otorite yoktur; işleri diğer iki şahıs idare eder; ama bu üçü bir gruptan oldukları için, köyde hakikî ve şekli otorite bir arada birleşik yürür.

Köyün ikinci ileri gelenlerinden S. A. nın vaziyeti A. ağanınkine benzer; o da eski ve zengin bir ailedendir, ama şimdi borca batmış bir vaziyettedir. O da köyün en “şehirleşmiş” adamlarından biridir. 10-12 senedir kasabada oturur, yazları köydeki bağına gelir. Kasabaya göçmeden önce köyde faal bir rolü varmış, muhtarmış, köye göçmenleri o yerleştirmiş, satılan arsaların parası ile köye bir kahve ve berber dükkânı yaptırmış. Köye radyo alınmasına sebep de kendisi imiş. Şimdi köyde birlik kalmadığından, işlerin ihmal edildiğinden bahsediyor. Kasabaya çekilelidenberi köy işlerine pek karışmıyor; onun için ağa ile aralarında belli bir rekabet yoktur; beraber içki ve eğlence arkadaşlığı ediyorlar. Diğer resmi mevkii olanlardan imam, köye yeni gelmiş bir Rumeli göçmenidir. Köyde hiç mevkii yoktur. Köy azalarının ise ismi bile geçmiyor; eğitimci fakir bir adamdır, muhtarın ve İ. çavuşun akrabalarından ve yukarıki grubun adamlarındandır.

Aksöğüt köyünde yedi, sekiz yıl kadar önce A. ağa grubunun otoritesine meydan okuyan bir hareket beliriyor. Bu civar köylerden hükümet emri ile köyün sürülere kaldırılıyor. Ağa sürülerini saklıyor, köyden ihbar ediyorlar; ağa sürülerini kendi arazisinde otlatacağını söylüyor ve kayınbiraderinin yardımı ile sürülerini muhafaza ediyor. Ağaya karşı koyan grubun başında genç bir adam bulunuyor. Onun köyde mevkii yoktur; zenginlerden, büyüklerden değildir; ama anlatıldığına göre okur yazar, akıllı, genç, cesur, emelleri olan bir kimse imiş. Arkadaşlarından biri onun yazdığı bir şiiri de bize okudu. Köyün gençlerinde ve hoşnutsuzlarından bir grupu başına topluyor. A. ağaya muhalif olan diğer zenginler ve büyükler de galiba onu tutuyorlar. Köyde park, okuma odası, gençlik teşkilâtı yapmak istiyor. Bu işin kahramanlarından olan T. lilerin H. nin anlattığına göre, muhtar ve “Köyün büyükleri”, “başta olanlar” (tasrih etmedi) köyün arazisini dışardan gelenlere satıp paraları iç ediyorlarmış; gençler de buna içeriyorlarmış. Bir gün H. nin kafası kızmış, köyün dışında boş arazinin bir parçasına bir kazık çakmış, burası park olacak demişler, ama maksat herkes gibi kendilerine bir yer edinmek imiş. Muhtar ve azalar H. yi çağırıyorlar, köyden bir kadının evine zorla girmişsin diye iftira ediyorlar, küfür savuruyorlar; H. de kızıyor, bıçak çekiyor. İş mahkemeye aksediyor. Başdakilerin her halde açığa vurulmasını istemedikleri işleri vardı ki, H. yi davadan vaz geçmeğe kandırıyorlar; iş Ankaraya yazılacak, köy rezil olacak, yakışır mı, diyorlar; H. da davadan vaz geçiyor. Bize anlatırken, “Onlar gine köyün büyükleri, diyordu, ben neyim ki? Bir misafir, dışardan bir büyük geldi mi onlara iner, onlar ağırlarlar; köyün şerefi var”. H. nin bu sözlerinden de şehirle olan münasebetlerde rol oynamanın köyde nasıl prestije ve mevki temin ettiği anlaşılıyor. Koyun meselesinde, elebaşı olan genç A. ağayı hükümete haber veriyor; fakat A. ağa daha kuvvetli basıyor; koyunlarını muhafaza ediyor. Nihayet elebaşı genç köyde tutunamıyor; başka bir köye gidiyor; orada ölüyor. Bu suretle A. ağaya karşı muhalefet sönüyor. Biz köyde iken yukarıki vakanın kahramanı H. evlendi. A. ağa düğüne geldi, çengi oynattı. H. yerleşmiş

otoriteye boyun eğmiş, bu otorite de onun gençlik isyanını unutmüş görünüyor. A. ağanın muhalifleri sinmişler, bir şey yapamıyorlar. A. ağa hem şehirde nüfuzu olan, iş gördürebilen bir kimse, hem de kendi menfaatine dokunmadığı zaman köy işlerini üzerine alıp diğerlerine yardım eden bir adamdır. Köylü onun geceleri köy merasında otlayan sürülerine ses çıkarmıyor; A. ağa da köyde başı sıkışanların işlerine bakıyor; içki, kadın âlemleri ile kendi grupunu eğlendiriyor.

P. köyünde vaziyet, iki kuvvetli grup arasında çatışma halindedir. Ş. A. ile A. B. köyün ileri gelenlerinden ve zenginlerindedir. Bundan dokuz sene kadar evel Ş. A. nin yıldızı parlakmış; muhtarmış; köye hâkimmiş. Ş. A., o zamanlar kasabada belediye işlerini ellerinde tutan eski K. oğulları ailesinden iki zatın adamı imiş. Kasaba intihabında ikilik belirmiş. K. oğullarına muhalif bir namzet varmış ve halk onu tutuyormuş K. oğulları Ş. A. ye kırk, elli atlı ile intihap günü kasabaya gelmesi için haber gönderiyor; Ş. A. i de gidiyor. Kasabada bir şey yapmıyorlar (?) sade dolaşıyorlar amma, o intihap sonradan feshedilip K. oğulları iktidardan düşünce Ş. A. da köyde mevkiini kaybediyor; müntehibisani olmaktan çıkarıyorlar. Rakibi A. B. muhtar oluyor. A. B köyde pek az oturur, hovarda bir adamdır; bu hususta A. köyünün A. ağasından da üstündür, deniliyor. Köyden partiye, hükümete (her halde Ş. A. nın kıskırtması ile) muhtar aleyhine şikâyetler oluyor. Şimdi A. Ş. şehirde kuvvetli yeni hamiler aramakla meşguldür; Ankaradan geldiğimiz için bizden de bir şey çıkacak sandı; alâkadar oldu; evinde misafir etti; civar köyleri gezdirdi. Gelecek intihapta yine müntehibisani çıkmağa uğraşiyor. P. Köyünde muhtarlık kavgaları adam öldürmeğe ve öldürmekle ittihama kadar varıyor. 1927-28 de bir düğünde iki tarafın adamları arasında kavga çıkıyor; bir genç vuruluyor, P. köyünde düğünlerde davul çalmak o zamandanberi yasak ediliyor. İki sene evel de bir taraf diğer tarafı bir hizmetkârı öldürmekle ittiham ediyor; ittiham edilenler hizmetkârı geri gittiği memleketinden bulup getiriyorlar; bu sefer ittiham edenler tevkif ediliyorlar. Diğer bir köy halkından işittiklerimiz de yukarıki vaziyetlere benzer bir hale işaret ediyor. O köyün muhtarı da işleri kendi bildiğine ve kendi menfaatine göre idare edermiş. Nihayet öyle bir hal olmuş ki, kasabadan teftiş için memur göndermek gerekmiş; fakat muhtarın köy bürosundaki “ahbabı” muhtara vaziyeti haber vermiş; o da defterleri ona göre düzeltilmiş. Memur geldiğinde “defterlere şöyle bir bakmış”, sonra muhtarla beraber raki içmeğe gitmişler.

Bu haller köyün, şehrin idarî teşkilâtı ile nasıl bağlandığını, bu bağlanmada mutavassıt rolü oynayanların köyde nasıl nüfuz ve mevki kazandıklarını gösteriyor. Köyde işlerin kontrolünü ellerine alanlar, köy cemaatinin kontrolünden hemen hemen kurtulmuş bir vaziyette, şehirdeki nüfuzlu ahabplarına, akrabalarına dayanarak köy işlerine hâkim oluyorlar. Bu vaziyet köy içtimaî düzeninde bir ayrılma doğuruyor. Köy cemaati kendi işlerini, kendi meselelerini artık kendi tanzim etmiyor. Rakip guruplar arasında geçimsizlik, mücadele doğuyor ve bu ihtilâfların halli için şehrin müdahalesine müracaat ediliyor. Köy cemiyetinin kendi müesseseleri fertler ve gruplar arasında çıkan ayrılıkları halletmeğe yeter gelmiyor. Bu vaziyette bir taraftan şehirdeki ahabpların, akrabaların müdahalesine müracaat ediliyor; diğer taraftan bir tahkir, bir iftira, bir dögüşme bahane edilerek dava açılıyor, iş mahkemeye düşüyor.

Köylüler, bu çalışma ve çekişme vaziyetinden, muhtarların keyfi hareketinden

şikâyetçidirler. Vaziyetin mesuliyetini hep P. köyüne yüklüyorlar; bu hal orada doğdu, sonra öbür köylere de yayıldı diyorlar. Hâlbuki bu sahadan uzak diğer ova köylerine ait muhtarlık mücadeleleri de anlatılıyor. Çatışmaların ilk P. köyünde belirmesi bir tesadüftür; orada olmayıp da başka bir köyde de başlayabilirdi. Şimdiki vaziyetin doğuşu eski köy düzeninin yıkılmasındandır. Eskiden ağalık, aile mevkii, yaşlılık, köy cemaatinde prestige mevkii idi; bunlar köy efkârı umumiyesinin de tasvibi ile köy işlerini tanzim ediyorlardı. Şimdi eski manasında ağalık kalmamıştır. Eskiden ağa oda açar, yardım isteyenlere yardım eder, faizsiz borç verirmiş. Hatta Sç. ve K. köylerinde olduğu gibi meclis kurar, mahkeme edermiş. Harp seneleri, kargaşalık seneleri, daha evvelki kısımlarda anlattığımız değişmeler eski düzeni alıp götürmüşler; neticede eski aileler zayıflamış, dışardan yabancılar gelmiş, yeni zenginler türemiştir. Kısacası, köy eski kapalı halini, istikrarını kaybetmiştir; sosyal değişme halindedir. Bu karışık vaziyette muhtarlık, köyde nüfuz kazanmak ve köy işlerini kontrol etmek vasıtasıdır. Köy cemiyetinde yükselme emelleri besleyen fertler, bu vasıtayı elde etmek için döğüşüyorlar. Eskiden idare ve kontrol fonksiyonları köyün eskisi ve zengini olan ağalarda imiş; ağalık bu kimselerin köy cemaati tarafından tanınan vasıfları imiş. Bugünkü köyün ağalık mevkiinde olanlar, şehir sisteminin köye girmesi ile kendi sınıflarından ayrılarak ayrı bir mevkie -muhtarlık mevkiine- verilen kontrol ve idare fonksiyonlarını, bu mevkie doğrudan doğruya veya dolayısı ile sahip olarak elde etmek istiyorlar. Burada mühim olan diğer bir nokta, iktisadî kudretle, idarî kuvvetin bir arada gidişidir. Evvelce bu iki kuvvet ağalık müessesesinde tabii olarak birleşmişler; şimdi ise şeklen ayrılmışlardır, fakat filen beraber gidiyorlar. Köyün eski zenginleri olanlar, eski düzende ağa olabilecekler, muhtarlığı elde ediyorlar veya muhtarı nüfuzları altına alıyorlar. Diğer taraftan siyasî fonksiyon -muhtarlık- iktisadî kudreti arttırmağa yarıyor. Muhtarlık, azalık, hatta kâtiplik bu mevkide olanların kendi ceplerini şişirmeğe yarıyor. Meselâ T. köyünde köyün merasını kasabadan bir yoğurtçunun sürülerine kiralyorlar; yoğurtçu ile anlaşarak meranın kirasını olduğundan daha az göstermişler. Ağaç dikimi için altmış lira bütçeye konmuş, fakat dikim, imece denilen ücretsiz sai ile yapıldığından, bu para filen harcanmamış. A. da beş altı sene evvel parası ve kısmen malzemesi köylüden toplanarak bir cami yaptırılmış; bu, para entirikalarına yol açmış. A. köyündeki çatışmanın da köy gelirini “başdakiler”in kendi menfaatleri için kullanmasından çıktığını gördük. Köy cemaatinin, başta olanların ve tutulan hesapların üzerine bir kontrolü yoktur. İntihaplar evvelceden hesaplanmış, kararlaştırılmıştır. Geçen intihapta büyükçe bir ova köyünde yolsuzluktan şikâyet edilmiş; kasabadan bir memur gönderilmiş; memur canından korkmuş, bir şey yapmadan dönmüş.

Tetkiki mevzuumuz olan sekiz köy ve bu mintakadaki bütün ova köyleri sosyal değişme halindedir. Eski nizam çözülmüştür; hakikî iktisadi ve sosyal otorite ile siyasî-idarî otorite birbirinden şeklen ayrılmıştır; fakat gerçekte beraber gitmektedirler. Eski köy ağasının yerini, kasaba burjuvasına benzeyen, rekabete dayanan bir sistem içinde sosyal mevkiinde tutunmağa uğraşan bir nevi “zirai burjuva” almaktadır.